

Mgr. Tomáš Kučera

Potřebuje armáda vlastní hodnotový řád?

Reflexe anglosaského diskurzu oboru civilně-vojenských vztahů

(Vojenská kultura, profesionalismus a Constabulary Force)

INFORMACE

Je vojenské řemeslo posláním, povoláním, či pouhým zaměstnáním? Je budování vojenské kultury nezbytné pro bojeschopnost armády, nebo ohrožením její demokratické kontroly? Jaké je a jaké by mělo být soužití vojenského hodnotového řádu (vojenská kultura, vojenská etika či vojenský étos) s hodnotovým rámcem občanské společnosti? Takovými otázkami se zabývají teoretická a analytická díla v rámci oborů vojenské sociologie a teorie civilně-vojenských vztahů (CMR – Civil-Military Relations). Právě reflexy tohoto tématu v dílech CMR se bude věnovat tento článek.

Vynecháme-li literaturu věnující se roli armády při státních převratech, což není téma příliš relevantní pro státy v euroatlantickém prostoru, pak teoriím civilně-vojenských vztahů dominují práce vycházející z reálií Spojených států amerických. Významnou úlohu při tom hrají dvě krize amerických civilně-vojenských vztahů, jež následovaly po úspěšných válkách. Krize po druhé světové válce dala vzniknout dosud nejvýznamnějšímu dílu CMR, knize Samuela P. Huntingtona **The Soldier and the State**, jenž byla prvně publikována v roce 1957, a konkurenčnímu dílu Morrisse Janowitzze **The Professional Soldier** z roku 1960. Napjatý vztah mezi administrativou prezidenta Clintona a vojenskými elitami pod vedením aktivistického generála Colina Powella a nejisté postavení ozbrojených sil po konci studené války pak vedl k dalšímu oživení zájmu o civilně-vojenské vztahy.

Huntingtonův vojenský profesionalismus

Civilně-vojenské vztahy formují podle Samuela P. Huntingtona dva imperativy – funkční a sociální. **Funkčním imperativem** se rozumí potřeba zajistit vojenskou bezpečnost státu, což na konci padesátých let znamenalo udržování rozsáhlého vojenského aparátu schopného čelit sovětské hrozbě. **Sociální imperativ** pak vychází z postoje společnosti vůči armádě a inherentně vojenským hodnotám, což v případě americké liberálně individualistické společnosti mělo znamenat antimilitaristickou politiku podkopávající národní bezpečnost Spojených států.

Civilní kontrolu rozlišuje Huntington na objektivní a subjektivní. Prosazování subjektivní kontroly by znamenalo přizpůsobit vojenský stav obrazu občanské společnosti, neboli zcivilnit armádu. Naopak objektivní civilní kontroly je možné dosáhnout zmlilitizováním vojenského stavu, neboli tím, že se armáda stane skutečným nástrojem státu. Jestliže esencí subjektivní kontroly je popření nezávislé vojenské sféry, základem objektivní kontroly je uznání autonomního vojenského profesionalismu a vojenské etiky (Huntington 2000, s.83).

Subjektivní civilní kontrolu Huntington zavrhuje, neboť neznamená nic jiného než hrozbu politizace armády. Jelikož občanská společnost není homogenní ani bezkonfliktní, naopak konflikt je základním principem politického života, pak snaha o přizpůsobení vojenského stavu obrazu občanské společnosti znamená podle Huntingtona přenesení politického konfliktu dovnitř armády anebo dokonce zapojení armády do stranické politiky. Objektivní kontrola, pro niž je klíčový Huntingtonův koncept profesionalismu a vojenské etiky, tak měla být jedinou správnou cestou k uplatnění civilní supremace nad armádou.

Vojenskému profesionalismu není možné rozumět pouze skrze dichotomii profesionál-amatér či profesionál-branec. Huntingtonův koncept vojenského profesionalismu v sobě mimo jiné zahrnuje přijetí vojenské etiky. Zodpovědností vojenské profese mělo být zajištění vojenské bezpečnosti státu v anarchickém systému soutěžících států a z tohoto *raison d'être* armády rozvíjí Huntington konkrétní aspekty vojenské etiky. Vojenská etika zdůrazňuje nadřazenost společnosti nad individuem a význam řádu a hierarchie. Vojenská etika je „pesimistická, kolektivistická, inklinující k historii, mocensky orientovaná, nacionalistická, militaristická, pacifistická a instrumentalistická ve svém pohledu na vojenskou profesi“. (Huntington 2000, s.79)

Je možná překvapující, že mezi vyjmenovanými charakteristikami je také pacifismus. Tento vojenský pacifismus znamená, že vojáci by měli akceptovat válku jako abstraktní jev, uznávat její přítomnost v mezinárodním systému a připravovat se na ni, přitom se však snaží zabránit jejím konkrétním projevům. Celkový charakter vojenské etiky tak Huntington označuje jako konzervativní realismus, odkazující tím k realistické tradici v mezinárodních vztazích a k myšlenkám Edmunda Burkea o domácí politice.

Umožnění autonomního vojenského profesionalismu, jehož podle Huntingtona inherentní součástí je takto definovaná vojenská etika, umožňuje preferovanou objektivní civilní kontrolu armády. Vojenský profesionalismus a vojenská etika zajišťují podřízenost armády civilní vládě proto, že poslušnost rozkazům je její základní a neoddelitelnou součástí. Bylo by však zbytečné hledat mezi profesionalismem a dobrovolnou podřízeností nějaký kauzální efekt, neboť vztah těchto jevů je založen na tautologické definici: „Profesionální vojsko je poslušné civilní autoritě. Vojsko, které poslušné není, není profesionální.“ (Feaver 1996, s.160)

Jestliže vojenskou etiku lze charakterizovat jako konzervativně realistickou, pak funkční a sociální imperativ působí navzájem synergicky při formování CMR pouze tehdy, pokud hodnotový rámec společnosti je rovněž blízký konzervativním hodnotám. V konzervativní společnosti by bylo lze výrazně zvyšovat moc a sílu armády, aniž by se tím sama stala nekompatibilní s vysokou úrovní profesionalismu, a tím narušovala objektivní civilní kontrolu (Huntington 2000, s.94). Realita Spojených států padesátých let a období tomu předcházející však byla jiná. Americká společnost byla liberální a individualistická, a tak přirozeně nepřátelská vůči militarismu.

Americká liberální ideologie, tak jak ji Huntington ve své době pozoroval, může vést ke dvěma rizikovým stavům pro civilně-vojenské vztahy. V případě, že v mezinárodním prostředí není přítomná výrazná hrozba vojenské bezpečnosti, pak je armáda zredukována, vojenské instituce izolovány od společnosti a vojenský vliv v politice omezen na zanedbatelnou míru. Je-li vnímána existence významné bezpečnostní hrozby, liberální společnost je ochotna akceptovat vojenskou autoritu a vliv v politice pouze za podmínky, že se vojenští vůdci vzdají svého profesionalismu a vojenské instituce

budou reformovány podle liberálních hodnot. Zánik vojenského profesionalismu by však podle Huntingtona nedovolil dalšímu efektivní rozvoji vojenských institucí a schopnosti důstojnického sboru. Jediným řešením pro americké CMR v době studené války tak podle něj bylo přijetí konzervativních hodnot společností (Huntington 2000, s. 346) a určitý pomalý posun společnosti k ideologii přátelské vůči armádě také v poválečném období pozoroval. Feaver ale upozorňuje, že onen ideologický posun Huntington sleduje pouze podle proměny postoje vůči armádě. Nezávisle na proměně nepřátelství k armádě směrem k její společenské podpoře se americký liberalismus a individualismus po druhé světové válce nadále prohluboval. Huntington se tak podle Feavera mýlil buď v tom, jak vnímal liberalismus nedělitelný od antimilitarismu, nebo ve spojení ideologie a schopnosti bránit stát vůči vnějším hrozbám. (Feaver 1996, s.162-163)

Janowitzova integrační teorie

Morris Janowitz vychází při formulaci své teorie CMR z předpokladů o vojenské etice a vojenském profesionalismu obdobně jako Samuel Huntington, významně je však rozvíjí. Zatímco Huntington definoval důstojníky jako „manažery násilí“ a z toho dále odvozoval aspekty vojenské etiky, Janowitz jim kromě této manažerské role přiznal také úlohu heroických vůdců. Aspekt heroismu, do nějž patří smysl pro povinnost a čest, mimo jiné vede k odmítnutí obrazu profesionálního důstojníka jakožto žoldnéře, který se svému povolání věnuje jen pro peníze. Heroický aspekt vojenské etiky vyzdvihuje nejen význam tradice, obřadů a osobní cti, ale také zdůrazňuje napojení armády na společnost, pro niž jsou oběti snášeny.

Katastrofické důsledky velkých válek devatenáctého a dvacátého století a těžko představitelné kataklyzma v případě jaderného konfliktu vytvořilo pro armádu vážné dilema. Toto vojenské dilema Janowitz formuluje takto: „Jak je možné udržet konzervativně politický závazek k existujícímu společenskému řádu, zatímco nástroje válčení se stávají stále drastičtějšími prostředky sociálních změn s téměř nepředvídatelnými sociálními důsledky?“ (Janowitz 1961, s. 258)

Z tohoto dilematu plyne i rostoucí zdrženlivost armádních představitelů vůči válce, na což upozorňoval i Huntington zařazením pacifismu mezi základní charakteristiky vojenské etiky. Armádní představitelé se tak stali více zaujati plánováním válečných scénářů nežli válkou samotnou a ceremoniálním militarismem více než racionálním vojenským managementem.

Řešením tohoto vojenského dilematu je podle Janowitze koncept **constabulary force**. [1] Primární účel armády se podle tohoto konceptu přesouvá z přípravy na velkou rozhodující válku na permanentní připravenost k užití omezené síly ve válkách nízké intenzity a tzv. mimoválečné operace (MOOTW – military operations other than war).

Takové angažmá vyžaduje vysokou politickou citlivost a uměřenost, kdy již nemá být vojenským cílem vítězství, ale životaschopné uspořádání mezinárodních vztahů. *Constabulary force* by na rozdíl od tradiční profesionální armády měly být schopny zvládat neustálou pohotovost a užívat omezené násilí, obdobně jako policie v domácích záležitostech, a tyto síly by také měly odpovídat civilní demokratické kontrole. Důstojník těchto sil by měl vykonávat své povinnosti, včetně boje, protože je profesionál se smyslem pro čest a morální hodnoty. Občanská společnost by mu měla umožnit, aby si zachoval svůj vlastní kodex cti, ale zároveň by sami důstojníci měli do značné míry

sdílet hodnoty občanské společnosti. Právě integrace *constabulary force* s občanskou společností má zajistit ideální civilně-vojenské vztahy.

Na rozdíl od Huntingtonovy koncepce objektivní civilní kontroly a autonomního vojenského profesionalismu, které mnozí američtí důstojníci pokládají za „článek víry“, (Feaver 1999, s. 234) o nadšeném přijetí konceptu *constabulary force* asi nelze hovořit. O negativním postoji vůči operacím, při nichž má být využívána jen omezená síla a násilí, svědčí například Weinbergerova a Powellova doktrína (viz Feaver a Gelpi 2004; LaFeber 2009), které vyžadují, aby armáda byla nasazena pouze tehdy, je-li dostatečná politická podpora pro použití neomezené síly. Polovičatých operací se generálové obzvláště po zkušenostech z vietnamské války děsili. Avšak zatímco Huntington vnímal jako relevantní proměnné pro podobu CMR pouze vnější hrozbu a domácí ideologii a k vlivu technologického vývoje se vyjádřil, že „prosté změny ve vojenské technice nemění charakter vojenské etiky podobně, jako objevení penicilínu nezměnilo etiku lékařskou“ (Huntington 2000, s.62), Janowitz správně poukázal na další aspekty, v první řadě vliv technologií a nový charakter misí, na zcivilnění vojenského stavu.

Zcivilnění armády – role techniky

Jako jeden z aspektů civilní demokratické kontroly nad armádou viděl Janowitz integraci civilního personálu do armády v důsledku technologického rozvoje vojenského sektoru. Mezi první takové významné případy podle něj patří angažování civilního personálu při obsluze sítě radarů vzdušné obrany v arktickém prostředí. (Distant Early Warning Line) Okamžitá potřeba personálu s technickými dovednostmi donutila americkou armádu hledat zaměstnance mezi civilisty i pro mise, které by podle svého charakteru – mise klíčová pro zajištění bazální národní bezpečnosti v extrémních podmínkách – měly být prováděny profesionálními vojáky indoktrinovanými vojenskou etikou. (Janowitz 1961, s. 32)

Svým počtem nevelké posádky radarových stanic jsou zajímavou ilustrací nutného sblížení vojenského stavu s civilisty, ale jistě nepatří k zásadním vlivům při posilování civilního charakteru armády. Daleko výraznějším faktorem byla narůstající potřeba zajišťovat týlové logistické, servisní a administrativní funkce vojenským personálem. Vnímání zásadní role složitých a drahých technologií v případné válce změnilo poměr mezi bojovými a nebojovými jednotkami v počtu [2] i prestiži (Kasurak 1982, s.121). Armáda v mírovém stavu studené války navíc převzala řadu funkcí, které dříve zajišťoval civilní sektor, jako zásobování, bankovní služby, sociální služby apod. Pod náporom těchto změn se tradiční obraz vojáka stal neudržitelný. Rozdíl mezi civilním zaměstnáním a vojenským se stával stále méně patrný a armáda sama začala přejímat civilnější způsoby managementu. „Vojenské vedení se samo stalo spíše konsenzuální a přesvědčující než arbitrární a autoritativní.“ (Cohn 1999, s. 3)

Obdobný efekt na tradiční vojenskou kulturu by mohla mít i současná **revoluce ve vojenských záležitostech** (RMA – Revolution in Military Affairs), v níž se hlavní důraz klade na udržování technologicky náročné komunikační sítě a využívání dálkově řízených či dokonce automaticky řízených zbraňových technologií. Armáda transformovaná podle RMA musí angažovat stále více lidí v nebojových strukturách. Logickým důsledkem tak podle Eliota Cohena musí být, že RMA přivede do vrcholových pozic v armádě jiný druh lidí – raketové experty, počítačové operátory, odborníky

na elektronické válčení – „žádný z nich bojový specialista v původním smyslu“. (Cohen 1996, s. 49) Robotizace války pak vede k tomu, že značná část bojových aktivit, konkrétně například operace bezpilotních letounů v současném Afghánistánu, je řízena „piloty“ z pohodlí svých kanceláří, kam dochází jako do jakéhokoli jiného zaměstnání. (Singer 2009) Mnozí pak mohou tvrdit, že skupinová soudržnost a fyzická síla již nejsou relevantní a tradiční vojenská kultura tak pozbývá smyslu. (Kier 1998; Korb 1996)

Janowitz ve své době vnímal proměnu vojenského stavu jako spíše pozitivní. Civilnější armáda podle něj lépe odpovídá tehdy novým potřebám národní bezpečnosti. Neměl při tom obavu, že by tlaky na zcivilnění vojenské kultury mohly poškodit nezbytný bojový duch v armádě. Na příslušnících Velitelství strategických vzdušných sil (SAC – Strategic Air Command), které by velelo při jaderné odplatě, dokazuje, že nikoli autonomní vojenská komunita ani vystavení se přímému boji není klíčové pro uchování bojového ducha. „Vážnost mise posiluje hodnotu každého důstojníka jako lidské bytosti zodpovědné za zachování vitální části této organizace ve stavu pohotovosti.“ (Janowitz 1961, s. 306)

Někteří autoři však Janowitzův optimismus vůči zcivilňujícímu vývoji nesdílí. Peter C. Kasurak (1982) popisuje ve svém článku situaci kanadských ozbrojených sil, v nichž proces zcivilňování započatý v šedesátých letech dosáhl stavu, v němž byl již vnímán jako hrozba samotné existenci kanadské armády jakožto bojové organizace. Významné množství členů ozbrojených sil došlo k přesvědčení, že kanadské síly přijaly civilní normy a standardy v nepříjemně vysoké míře a že příslušníci civilní státní správy mají příliš velký vliv na záležitosti, které by měly náležet výlučně armádě. Navrátit vojenské hodnoty do armády měl v době vzniku článku diskutovaný vojenský étos, [3] jež mělo formulovat velení kanadských sil. Jeho významnou součástí mělo být, že vojenská komunita je nutně separována od občanské společnosti, kterou má chránit.

V duchu Huntingtonova konceptu profesionalismu tak vojenská profese má být povoláním či posláním ve své podstatě podobným kněžství a armáda má být svým způsobem kněžský řád. Pokud by příslušnost k armádě nebyla posláním, ale pouhým zaměstnáním, voják by se stal obyčejným žoldnéřem, což by ohrožovalo jak vnější civilní kontrolu, tak i vnitřní kontrolu armády nad individuem, a tím výrazně snižovalo bojovou efektivitu.

Autor však smířlivě uzavírá, že vojenská organizace v demokratickém státě nemůže existovat bez podpory společnosti, kterou má chránit. Přílišné posilování víry, že civilní a vojenské hodnoty jsou diametrálně odlišné, by mohlo vyústit v zatelný pokles veřejné podpory armády a důsledkem toho i oslabení armády. Nicméně z Kasurakova článku vyplývá, že určitá kulturní odlišnost mezi vojenským stavem a občanskou společností je nutná a dokonce pozitivní.

Odcizení armády – důsledek plné profesionalizace

V devadesátých letech se v CMR jako dominantní problém objevila kulturní a hodnotová propast mezi armádou a občanskou společností. Diskuzi o tomto problému uvedl Thomas E. Ricks (1996, 1997) a John M. Olin Institute for Strategic Studies se svým projektem „U.S. Post-Cold War Civil-Military Relations“. Na počátku devadesátých let byl vnímán rozdíl mezi vojenskou a civilní kulturou široký jako nikdy dříve. Podle Rickse (1996) byla tato propast vyhloubena mimo jiné tím, že právě uplynulo dvacet let od zrušení branné povinnosti v USA.

Vytvoření plně profesionálních ozbrojených sil rozšířilo podle Rickse civilně-vojenskou kulturní propast z obou stran. Odcizování ze strany armády ilustruje na osobních zkušenostech řady příslušníků americké námořní pěchoty, kteří po absolvování základního výcviku navštívili své bývalé domovy: „Při různých příležitostech každý z těchto mariňáků zažil nějaký okamžik osobního znechucení z americké veřejnosti. Odrážela je fyzická slabost civilistů, hrubé a drzé jednání, jehož byli svědky, a to, co oni vnímali jako neustálé sobectví a konzumerismus. Mnozí zjistili, že se vyhýbají svým starým přátelům a někteří dokonce zažívali potíže i při komunikaci se svými rodinami.“

Thomas E. Ricks (1996) také cituje bývalého šéfa historiků amerického letectva Richarda H. Kohna, který americké důstojníky v devadesátých letech charakterizoval takto: „Hovoří o sobě jako o „my“ odděleném od zbytku společnosti. Vidí sami sebe morálně i kulturně odlišné. Toto není ta armáda padesátých a šedesátých let, která byla z velké části tvořena polomobilizovanými občany – s množstvím dočasně sloužících nižších důstojníků a mužstvem převážně složeným z branců.“

Zatímco technologický rozvoj kvůli potřebě značného množství podpůrného personálu – vojáků, kteří plnili víceméně civilní funkce – vedl zvláště v době studené války k procesu zcivilňování armády, jak jsme si popsali v předcházející části, v devadesátých letech byla pozorována akcelerace opačného procesu. Potřeba zredukovat po konci studené války vojenský personál a přitom zachovat bojeschopnost armády vedla nejen americkou armádu k *outsourcingu* řady činností, které dříve zastávali vojáci, včetně například vojenského výcviku, ostrahy vojenských objektů či dopravy těl mrtvých vojáků do vlasti. [4]

„Výsledkem extenzivního najímání civilistů je to, že vojenský personál je stále méně ochoten vykonávat funkce, které mají svůj civilní ekvivalent a upřednostňují tak zařazení do pozic, v nichž se mohou specializovat výhradně na vojenské dovednosti, které nejsou přenositelné do civilního sektoru nebo jimž by mohli civilisté rozumět.“ (Ricks 1996)

Na straně občanské společnosti mělo ukončení branné povinnosti ten efekt, že se výrazně snížil počet lidí, kteří v armádě sloužili či kteří se komunikací s veterány v rodině, mezi přáteli či známými mohli dozvědět něco zevnitř vojenského stavu. Gronke a Feaver (2000) empiricky zjistili, že čím méně mají jednotlivci kontakt s vojenskou kulturou skrze přátele a známé nebo vlastní vojenskou službu, tím méně je taková osoba ochotna podporovat existenci autonomní vojenské kultury. Po více než dvou dekadách od konce branné povinnosti se tak významně zvýšila neinformovanost americké veřejnosti o vojenských záležitostech a snížila se ochota respektovat vojenskou kulturu.

Velice konkrétně se tato neinformovanost a nezkušenost projevila jako jeden ze zdrojů krize amerických civilně-vojenských vztahů. Prezident Clinton byl prvním prezidentem USA od konce druhé světové války, který neměl žádnou zkušenost s vojenskou službou. Zatímco v době války ve Vietnamu byly dvě třetiny zákonodárců veterány, v devadesátých letech naopak dvě třetiny kongresmanů žádnou zkušenost s armádou neměly. Ricks (1996) a mnozí další varují, že tento stav je nebezpečný, neboť neznalost armády a jejích možností snadno vede k jejímu podceňování nebo v horším případě jejímu přeceňování a v důsledku toho mohou politici vysílat vojáky do misí, na něž nejsou připraveni.

Pozoruhodná a poučná je jedna z ukázek důsledků tohoto stavu. Během války v Perském zálivu mohla být americká veřejnost skrze televizní přenos přímým svědkem

efektních leteckých operací, zatímco pozemní síly mediálnímu pokrytí svého vojenského triumfu zamezily. V následujícím období tak zákonodárci byli ochotni investovat do dalšího rozvoje vyspělých leteckých a raketových technologií, zatímco pozemní síly byly na svých vojácích nuceny šetřit.

Tlak společnosti

Proces vzájemného odcizování občanské společnosti a armády popsany v předcházející části byl paralelně provázen procesem opačným – tlakem občanské společnosti na prosazení liberálních hodnot rovnosti a lidských práv v armádě. Konkrétně se tento societální imperativ projevoval a stále projevuje při zakazování diskriminace na základě genderu či sexuální orientace.

Societální imperativ v liberální společnosti působí podle Huntingtona přímo proti funkčnímu imperativu, tedy schopnosti armády zajišťovat vojenskou bezpečnost státu. Liberální pacifismus svým důrazem na racionalitu člověka prý odmítal vnímat mezinárodní prostředí jako inherentně konfliktní, a proto byl také jeho postoj k vojenským hodnotám a vojenským nárokům nepřátelský. V době míru tak měla liberální společnost minimální pochopení pro existenci armády, neboť ta byla vnímána jako hrozba svobodě, demokratické prosperitě a míru. (Huntington 2000, s.149-157)

Naopak armáda vnímá samostatnou vojenskou kulturu jako odpověď na funkční imperativ k zajištění vojenské bezpečnosti. V situaci, kdy se hrozba vojenské bezpečnosti snižuje, a zároveň v důsledku civilně-vojenského odcizování se ztrácí povědomí veřejnosti o vojenském životě, volání armády po zachování samostatné vojenské kultury nachází stále menší odezvu v občanské společnosti.

„Když se primární účel armády zdá být irelevantní, neboť stát nečelí žádné závažné hrozbě, druhotné cíle se mohou vynořit v takové míře, že zastíní bezpečnostní poslání.“ (Feaver 1996, s.156) Armáda jakožto instituce podřízená občanské společnosti je pak tlačena k tomu, aby reflektovala společenské hodnoty na úkor vojenské kultury.

Největší tlak vůči vojenské kultuře se projevuje v otázce genderové rovnosti a diskriminaci homosexuálů. Ačkoli většina armád světa přijímá ženy do určitých funkcí již dlouhá desetiletí, jen málokde byl ženám umožněn přístup k pozemním bojovým jednotkám. Tento diskriminační přístup, podle něž se síla a násilí definuje jako čistě mužský atribut, však feministické hnutí odmítá a požaduje plný a neomezený přístup žen do armády jakožto výraz občanské rovnosti. (McAfee 1992; Mariner 1993; Stiehm 1996) Obdobně nepřijatelné z pohledu občanské společnosti je zákaz otevřených projevů homosexuality mezi vojáky (Belkin 2003, 2008; Belkin a Bateman 2003; Kier 1998; Stiehm 1991)

Je stále diskutabilní, nakolik je tradiční heterosexuální maskulinita významná pro bojovou efektivitu. Martin van Creveld (2000, s.1) přišel s velmi kontroverzním tvrzením, že feminizace ozbrojených sil ve vyspělých státech je „částečně symptom, částečně příčina úpadku těchto sil“, neboť příliv žen, pokud by přesáhl určitý bod, připravil by armádu o její společenskou prestiž a efektivně tak zamezil další rekrutaci mužů. Přestože otevření armády homosexuálům bylo jednou z priorit prezidenta Clintona, armádě se podařilo ubránit alespoň zákaz veřejných projevů homosexuality v podobě kompromisního pravidla „Don't Ask, Don't Tell, Don't Pursue“.

Britský vojenský sociolog Christopher Dandeker hovoří v souvislosti se strategickou personální politikou o přijímání homosexuálů jako o „změně, které by se mělo přizpůsobit

– víceméně neochotně ale s uznáním její nevyhnutelnosti“, a o přístupu žen k pozemním bojovým jednotkám jako o změně, které by se mělo zabránit, neboť tato změna by velmi pravděpodobně způsobila nepřijatelné riziko operační efektivitě. (Dandeker 2001, s. 6)

Přestože se bojovníci proti diskriminaci často snaží argumentovat v duchu funkčního imperativu, kde pádným argumentem je hlavně kompetence žen v mírových misích, účel jejich argumentace převážně leží v oblasti societálního imperativu, tedy v samotné hodnotě rovnosti. Van Creveld popsal feministické hnutí v armádě takto: „Při svém tažení za participaci ve všech oblastech veřejných aktivit byla armáda často vnímána jako mužská bašta par excellence, která musí být dobyta za každou cenu (...) dovolávání se rovnosti, jež je tak drahá moderním liberálním demokraciím, jim obvykle zajistilo podporu.“ (Van Creveld 2000, s. 9)

Obdobná vyjádření však dávají také samotní autoři, kteří proti diskriminaci argumentují. Inter-Agency Standing Committee for the Integration of a Gender Perspective in Humanitarian Assistance se vyjádřil, že „ignorování genderové rovnosti ve stavech nebezpečí není neutrální pozice. Je to podpora diskriminace“. (Stiehm 2001, s. 43)

Na pomezí societálního a funkčního imperativu či spíše jako jejich střet pak působí slova Aarona Belkina, který kritizoval zákaz otevřeného přiznání se k homosexualitě. Podle Belkina pravidlo „Don't Ask, Don't Tell“ [5] poškozují reputaci armády a vojenský marketing, neboť „zobrazuje vojenskou kulturu jako konfliktní s široce přijímanými občanskými hodnotami a nekonzistentní s názory mladších členů mužstva.“ (Belkin 2008, s. 2-3) Podobně Dandeker (2001, s. 9) uznává, že přizpůsobení se požadovaným změnám v personální politice armády by mohlo přispět k dosažení a udržení plného stavu. Zároveň však dodává, že plný stav je něco zcela jiného než operační schopnosti, tedy zda vojsko v plném stavu je vybaveno vhodnou výzbrojí a výstrojí, doktrínou a étosem, aby mohlo efektivně působit v bojové operaci. A není nejmenší důvod se domnívat, že naplnění plného stavu automaticky přispěje k vyšší bojové schopnosti. Mezi oběma požadavky naopak může být spíše napětí.

Nové mise, nové úkoly

Huntingtonův koncept vojenského profesionalismu s konzervativně realistickou vojenskou etikou vychází z předpokladu, že úkolem armády je ochrana proti ohrožení ze strany nepřátelského státu a jeho armády. V době bipolárního soupeření a také po něm se však nasazení armády v konvenční válce stalo velice řídkým jevem. Po konci druhé světové války byli američtí vojáci zodpovědní za vojenskou okupační správu v Německu a Japonsku, účastnili se protipovstaleckých bojů, z nichž válka ve Vietnamu znamenala významný mezník pro americké civilně-vojenské vztahy, vojenské jednotky musely kooperovat s policií při ostraze hranic, protidrogových operacích a při potlačování nepokojů a v neposlední řadě jednou z nejčastějších vojenských operací současnosti jsou peacekeepingové mise. Právě peacekeepingové mise, jak upozorňuje Timothy Edmunds (2006), se staly hlavní legitimizací vlastní existence řady armád po konci studené války. Tento socio-politický tlak na proměnu role armády směrem k mírovým operacím, v nichž jsou plněny úkoly náležející spíše civilistům či policistům, si vynucuje také zásadní proměnu výcviku a celkové vojenské doktríny.

Morris Janowitz reflektoval odklon od tradičních vojenských úkolů a uvědomoval si, že tradiční vojenská kultura není připravená na mise, které v mnohém připomínají práci

policie. „Profesionální voják odmítá identifikovat sebe sama jako ‚policistu‘ a vojenská profese bojuje za to, aby se odlišila od domácích policejních sil. Armáda má sklon hodnotit policejní aktivity jako méně prestižní a policejní úkoly jako méně účtyhodné a i v rámci vojenské organizace má vojenská policie poměrně nízký status.“ (Janowitz 1961, s.419) Řešením tohoto stavu tak podle Janowitze je, jak už bylo uvedeno výše, přeměna armády v „constabulary force“, jež smysluplně integruje občanské hodnoty.

Vykonávání policejních funkcí však není jen záležitostí prestiže. Tradiční vojenská operační doktrína se od policejní praxe poměrně zásadně liší. Bojová činnost vojáků je zaměřena proti nepříteli, na jehož eliminaci je nutné použít veškerou dostupnou sílu. Policisté naproti tomu pracují s podezřelými ze zločinu, kteří však zůstávají nevinní, dokud jim u soudu není prokázána vina. Policejní násilí je proto umožněno pouze v nejnižší možné míře a to ještě striktně definované zákonem. (Dunlap 1999, s. 223) Navzdory vysoké frekvenci nebojových operací armády se vojenští představitelé obvykle zdráhají upravit vojenskou operační doktrínu, neboť jakmile by se z vojáků stali efektivní policisté, celý étos, jenž jim umožňuje uspět v boji, by se mohl nebezpečně narušit. Jeden americký plukovník tak reflektoval přestřelku vojáků s pašeráky slovy, že „mariňáci vycvičení k boji by neměli zahazovat své těžce nabyté dovednosti prováděním varovných výstřelů“. (Dunlap 1999, s. 224)

Ke změně výcviku, operační doktríny a vztahu k hodnotám občanské společnosti obzvláště silně tlačí výkon peacekeepingových funkcí. Pro peacekeeping již zdaleka není tradiční bojový výcvik dostatečný. Vojáci by měli být schopni udržovat nad kontrolovaným územím právo a pořádek a pozorně dohlížet na dodržování lidských práv. Výcvik podobný tomu policejnímu by byl proto žádoucí. (Williams 1998) Nepříliš agilní postoj vůči policejní práci při peacekeepingu ilustruje výrok generála Shalikashviliho obhajujícího pasivitu svých vojáků, když před jejich očima zabila haitská policie několik demonstrantů: „Za úkol udržovat právo a pořádek jsou zodpovědné haitské policejní síly a haitská armáda. Není naší záležitostí udržovat každodenní právo a pořádek (...) pokud by úroveň násilí vzrostla natolik, že by ohrožovala celkovou stabilitu a bezpečnost našich mnohonárodnostních sil, pak bychom zasáhli.“ (Goldstein 2000, s. 397)

Při peacekeepingových operacích jsou také vojáci nuceni spolupracovat s civilisty a příslušníky jiných národů a kultur více než kdy jindy. Civilisté jsou jejich kolegové z agentur OSN a partneři z nevládních organizací a v neposlední řadě musí vojáci spolupracovat s místním společenstvím. Agentury OSN přitom rekrutují ženy na základě pozitivní diskriminace, a tak zhruba polovina civilních zaměstnanců OSN, s nimiž vojáci musí spolupracovat, jsou právě ženy. Vhodné vzdělání a výcvik pro peacekeeping by tak měl zahrnovat schopnost jednat s vojáky jiných národností a kultur a schopnost koordinovat aktivity s civilními peacekeepery. (Williams 1998)

Peacekeeping vyžaduje zvýšenou citlivost vůči lidským právům, a tak jejich porušování samotnými vojáky může výrazně podkopat důvěryhodnost samotné mise. Dvě výrazné kauzy porušování lidských práv při operacích v Somálsku a Bosně zasáhly kanadskou armádu. Jednou z oficiálních systémových příčin těchto zločinů bylo selhání řetězce velení. Kulturní antropoložka Donna Winslow (2004) vidí příčinu těchto kauz v kultuře založené na vojenských regimentech, kdy příslušnost k regimentu je významnější než příslušnost k armádě jako celku. Tím se na jednu stranu posiluje skupinová soudržnost na bázi regimentu a nižších jednotek, na druhou stranu to však ztěžuje velení a disciplínu v operacích, v nichž musí kooperovat jednotky z různých regimentů, jako

tomu bylo v Somálsku a Bosně. Winslow svou práci uzavírá tím, že tradiční vojenský étos vyzdvihující soudržnost a loajalitu odpovídá politickému rozhodnutí udržovat kanadskou armádu jako primárně bojovou sílu.

Averze ke ztrátám

Faktická porážka americké armády ve Vietnamu otevřela otázku o významu domácí veřejné podpory pro úspěch armády v bojové operaci. Jako klíčový faktor zde byla vnímána nízká tolerance americké společností k válečným ztrátám. (Mueller 1973) Stažení amerických jednotek ze Somálska v důsledku utrpených ztrát pak znovu připomnělo, že když nejsou ohroženy vitální americké zájmy, společenská akceptace ztrát je téměř nulová. „Casualty-aversion syndrom“ či „zero-death syndrom“, jak bývá tento jev u americké veřejnosti nazýván, patří podle Stephena Saidemana (2002) k nejsilnějším faktorům ovlivňujícím politické rozhodování o nasazení vojáků v zahraničí, jeho podmínkách a jeho formě, jako například rozhodnutí bombardovat Srbsko výhradně z vysokých letových hladin.

Předpoklad společenské averze ke ztrátám je tak hluboký, že vojáci v zahraničních operacích jsou nuceni primárně se zabývat svou vlastní ochranou a samotným operačním úkolům je tak dáván až druhořadý význam. Absolutní priorita zajistit bezpečnost vlastních vojáků pak vede ke ztrátě smyslu vykonávané mise a v samotném důsledku také ke zničení vojenského étosu. Donalda Snider, penzionovaný plukovník a profesor na West Pointu, tvrdí, že vojenský étos „je budován na principu sebeobětování a splnění mise. Od vojáků se očekává, že budou ochotni zemřít, tak jak civilisté nemusí.“ (in Hyde 2000) Pakliže se princip sebeobětování ztratí a kvůli prioritě vlastní bezpečnosti nebudou vojáci schopni plnit cíle mise, pak se dle Charlese Hydea (2000) ztrácí smysl samotné existence armády. Christopher Coker (2007) doplňuje, že pokud by vojáci nadále nebyli vystavováni riziku, nemůže se od nich ani požadovat, aby prokazovali odvahu. Vojáci by tak již nemohli být válečníky, tj. těmi kdo mají vůli bojovat a prokazovat odvahu a připravenost k oběti, již jim nikdo nemůže nařídit, ale pouhými příslušníky vojenské organizace. Společenský tlak na odvrácení byt' jen minimálních ztrát, ať už je skutečný, nebo pouze předpokládaný, by tak mohl vést k proměně vojenského povolání, které si zcela legitimně udržuje vlastní kulturu odlišitelnou od hodnotového rámce společnosti, v pouhé zaměstnání, jež na nic takového nárok nemá.

Závěr

Snad s výjimkou feministického proudu většina autorů zabývajících se CMR uznává, že vojenské povolání vyžaduje vlastní kulturní a hodnotový rámec, jenž se znatelně liší od hodnotového řádu občanské společnosti. „Armáda pro plnění svých povinností potřebuje zvláštní kulturu, při čemž dokud zůstává závislá na okolní společnosti skrze rekrutaci, financování a další služby, tento kulturní rozdíl nemůže být nebezpečně veliký.“ (Cohn 1999, s.12)

Rozhodujícím však zůstává nalézt rovnovážný stav, v němž vymezení vojenské kultury vůči civilní podporuje nutnou soudržnost a existenci *esprit de corps*, ale zároveň nevytváří propast odcizení a neporozumění mezi vojenskou a občanskou společností.

Na sbližování a vzdalování civilní a vojenské kultury má vliv řada faktorů. Některé lze jen velmi těžko ovlivňovat, jako jsou např. dominantní společenské hodnoty. Liberálně-individualistické společnosti se silným apelem na rovnost základních práv každého jednotlivce nabízejí zcela přirozeně jen úzké pole pro udržování samostatné vojenské kultury. Na druhou stranu také záleží na koncepci samotné armády. Je zamýšlena jako sbor pro čisté teritoriální obranu, expediční bojová síla, nebo je jejím hlavním posláním účast v mírových misích? Výzbroj a struktura hrají také nezanedbatelnou úlohu v tom, jakou a jak silnou vojenskou kulturu, vojenský étos a etiku může armáda udržovat. A právě tyto základní kulturní aspekty do velké míry definují, čím konkrétní ozbrojené síly vlastně jsou.

Pojem „armáda“ se zdá být univerzálním, s obdobným významem napříč státy. Pravdou však je, že konkrétní podoby armády se od sebe mohou zásadním způsobem lišit, a to nejen kvantitou a výzbrojí, ale rovněž vlivem nemateriálních faktorů.

Poznámky k textu:

- [1] Český překlad „policejní“ či „četnické“ síly nedokáže plnohodnotně vyjádřit smysl anglického výrazu „constabulary force“, budeme zde proto využívat původní anglický termín.
- [2] Janowitz uvádí, že zatímco během americké občanské války ještě bylo 93,2 % vojáků zařazeno do bojových jednotek, tak během první světové války bylo v bojových jednotkách zařazeno již jen 34,1 % a v roce 1954 pouhých 28,8 %. (Janowitz 1961, s. 65)
- [3] Vojenský étos měl mít tyto charakteristiky: (a) skupina je důležitější než jednotlivec, (b) vojenství je povolání, poslání, spíše než zaměstnání, (c) čest je hodnocena výše než materiální zisky, (d) vojenská komunita je paternalistická, (e) symboly, rituály a mýty mají svou hodnotu, (f) vojenská komunita je nutně separovaná od občanské společnosti, kterou má chránit. (Kasurak 1982, s. 124)
- [4] Privatizace vojenského sektoru viz Avant 2004, Huntington 1995, Markusen 2003, Singer 2002, 2004, 2005.
- [5] Americký Senát se v prosinci 2010 vyslovil pro zákaz pravidla „Neptej se a mlč“, které neumožňovalo homosexuálům otevřeně sloužit v armádě USA. Pravidlo zakazovalo armádě ptát se vojáků na sexuální orientaci. Pokud se ale někdo přiznal k homosexualitě, musel být propuštěn. Za 17 let platnosti této zásady odešlo z armády na 13 000 lidí. Pravidlo platilo v USA od roku 1993, do té doby byla v amerických ozbrojených silách homosexualům služba absolutně zakázána. Homosexuálové budou moci sloužit v americké armádě bez tajností, Lidové noviny 18. prosince 2010, http://www.lidovky.cz/homosexuálové-budou-moci-sloužit-v-americké-armádě-bez-tajností-pxq-/ln_zahranici.asp?c=A101218_223951_ln_zahranici_mev.

Literatura:

- AVANT, D. The privatization of security and change in the control of force. *International Studies Perspectives*. 5 (2), 2004: 153-157.
- BELKIN, A. Don't Ask, Don't Tell: Does the Gay Ban Undermine the Military's Reputation? *Armed Forces and Society*. 34 (2), 2008: 276.
- BELKIN, A. a BATEMAN, G. *Don't ask, don't tell: debating the gay ban in the military*. Lynne Rienner Pub. 2003.
- BELKIN, A. Don't Ask, Don't Tell: Is the Gay Ban Based on Military Necessity? *Parameter*, 33 (2), 2003: 108-120.
- COHEN, Eliot. A revolution in warfare. *Foreign Affairs*. 75 (2), 1996: 37-54.
- COHN, L. *The Evolution of the Civil-Military Gap Debate*. Triangle Institute for Security Studies. 1999 <http://www.poli.duke.edu/civmil/cohn_literature_review.pdf> Staženo dne: 7.3.2010.
- COKER, Christopher. *The warrior ethos: military culture and the war on terror*. London and New York: Routledge, 2007.
- DANDEKER, C. On the need to be different: Military uniqueness and civil-military relations in modern society. *The RUSI Journal*, 146 (3), 2001: 4-9.

- DUNLAP, Charles J. The police-ization of the military. *Journal of Political and Military Sociology*, 27 (2), 1999: 217-233.
- EDMUNDS, T. What are armed forces for? The changing nature of military roles in Europe. *International Affairs*, 82, 2006: 1059-1075.
- FEAVER, P. a GELPI, C. *Choosing your battles: American civil-military relations and the use of force*. Princeton University Press, 2004.
- FEAVER, P. D. The civil-military problematic: Huntington, Janowitz, and the question of civilian control. *Armed Forces and Society*, 23, 1996: 149-178.
- GOLDSTEIN, L. J. General John Shalikashvili and the Civil-Military Relations of Peacekeeping. *Armed Forces and Society*, 26 (3), 2000: 387.
- GRONKE, P. a FEAVER, P. D. *Uncertain confidence: Civilian and military attitudes about civil-military relations*. Triangle Institute for Security Studies. 2000 <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.27.650&rep=rep1&type=pdf>> Staženo dne: 8.6.2009.
- HUNTINGTON, S. P. Reforming civil-military relations. *Journal of Democracy*, 6 (4), 1995: 9-17.
- HUNTINGTON, Samuel P. *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge, London. The Belknap Press of Harvard University Press, 2000.
- HYDE, C. K. *Casualty Aversion: Implications for Policy Makers and Senior Military Officers*. Naval War College Newport. 2000 <<http://handle.dtic.mil/100.2/ADA378509>> Staženo dne: 8. 6. 2009.
- KASURAK, Peter C. *Civilianization and the military ethos: civil-military relations in Canada*. Canadian Public Administration. 25 (1), 1982: 108-129.
- KIER, E. Homosexuals in the US military: Open integration and combat effectiveness. *International Security*, 23 (2), 1998: 5-39.
- KORB, Lawrence. *The Military and Social Change*. Triangle Institute for Security Studies. 1996.
- LAFEBER, Walter The Rise and Fall of Colin Powell and the Powell Doctrine. *Political Science Quarterly*, 124 (1), 2009: 71-93.
- MARINER, R. B. A Soldier is a Soldier. *Joint Forces Quarterly*, 1993: 54-61.
- MARKUSEN, A. R. The case against privatizing national security. *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*. 16 (4), 2003: 471-501.
- MCAFEE, Mildred We're Looking for A Few Good Men: The Impact of Gender Stereotypes on Women in the Military. *Minerva*, 10 (2), 1992.
- MUELLER, J. *Public opinion as a constraint on US foreign policy: Assessing the perceived value of American and foreign lives*. Připraveno pro: International Studies Association, 41st Annual Convention Los Angeles, CA March 14-18. 2000 <<http://polisci.osu.edu/faculty/jmueller/ISA2000.PDF>> Staženo dne: 8.6.2009.
- RICKS, Thomas E. The Widening Gap Between the Military and Society. *The Atlantic Monthly*. (July), 1997: 67-78.
- RICKS, Thomas E. *On American Soil: The Widening Gap between the U.S. Military and U.S. Society*. John M. Olin Institute for Strategic Studies. 1996 <http://www.wcfia.harvard.edu/olin/publications/workingpapers/civil_military/no3.htm>.
- SAIDEMAN, S. M. Overlooking the obvious: Bringing international politics back into ethnic conflict management. *International Studies Review*, 4 (3), 2002: 63-86.
- SINGER, P. W. Corporate warriors: The rise of the privatized military industry and its ramifications for international security. *International Security*, 26 (3), 2002: 186-220.
- SINGER, P. W. Outsourcing war. *Foreign Affairs*, 84, 2005: 119.
- SINGER, P. W. *Corporate warriors: the rise of the privatized military industry*. Cornell Univ Press, 2004.
- SINGER, P. W. *Wired for war: the robotics revolution and conflict in the twenty-first century*. New York: Penguin Press, 2009.
- STIEHM, J. H. Managing the Military's Homosexual Exclusion Policy: Text and Subtext. *U. Miami L. Rev*. 46, 1991: 685.
- STIEHM, J. H. Women, peacekeeping and peacemaking: Gender balance and mainstreaming. *International Peacekeeping*, 8 (2), 2001: 39-48.
- VAN CREVELD, M. Less than we can be: Men, women and the modern military. *Journal of Strategic Studies*, 23 (4), 2000: 1-20.
- WILLIAMS, Michael C. *Civil military relations and peacekeeping*. Oxford and New York. Oxford Univ. Press. 1998.
- WINSLOW, D. Misplaced Loyalties: The Role of Military Culture in the Breakdown of Discipline in Peace Operations. *Journal of Military and Strategic Studies*, 6 (3), 2004: 1-18.